З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

УДК 343.98.000:94

В. О. Комаха, канд. юрид. наук, доц.

Одеська національна юридична академія,
кафедра криміналістики, вул. Піонерська, 2, 65009, Одеса, Україна

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

У статті досліджуються передумови, що спонукали використання у практиці розслідування і розкриття злочинів для виявлення злочинців існуючих досягнень природничих і технічних наук, які в другій половині XIX ст. досягли інтенсивного розвитку, і завдяки яким почала формуватися нова юридична наука під назвою *криміналістика*.

Ключові слова: криміналістика, розслідування і розкриття злочинів, судова науково-дослідницька фотографія, судова експертиза.

У другій половині X1X ст. у природознавстві і техніці сталися глибокі зміни, рівнозначні революційним переворотам. Інтенсивно почали розвиватися фізика, хімія, біологія, технічні науки, поряд з ними суспільні науки, серед яких особливе місце займали **науки юридичні**. Особливий вплив природничих і технічних наук позначився на такій новій на той час юридичній науці, яка сьогодні називається *криміналістикою*.

Ставимо за мету простежити цей цікавий процес взаємовпливу наук, акцентуючи увагу на особливо значущих моментах в історії криміналістики.

Справа розслідування злочинів та виявлення злочинців на початку XX ст. надзвичайно ускладнилася незліченними винаходами і удосконаленнями у галузі техніки, якими були ознаменовані останні наукові досягнення XIX ст.: професіонали-злочинці почали застосовувати при скоєнні злочинів найновіші прийоми наукової техніки. Статистичні дані більшості країн того часу свідчили, що кількість скоєних злочинів повсюди зростала, як і професіоналізм злодіїв, а розкривалося злочинів не більше половини.

Що ж могло протистояти зростанню злочинності? Звичайно, удосконалення техніки у сфері розслідування злочинів, яка б знижувала кількість нерозкриття їх, щоб, таким чином, зменшити шанси злочинців на безкарність, і що якоюсь мірою затримало б зростання кількості злочинів та межі злочинності у цілому.

Однак дійсність показувала, що у сфері правосуддя продовжували панувати старі методи і засоби виявлення істини за допомогою показань свідків; і юристи різних країн у більшості випадків будували свої висновки з певної справи тільки на досконалому знанні кримінального законодавства, на допитах свідків і звинувачених. Недаремно відомий італійський криміналіст А. Нічефоро у опублікованій в 1907 р. книзі “Наукова поліція і науково-судове розслідування” писав, що судді у XIX — поч. XX стст., прекрасно оперуючи кримінальним законодавством і цілком досвідчені у додержанні дріб'язкових формальностей судової процедури, настільки ж були не пристосовані до боротьби зі злочинцями

© В. О. Комаха, 2003

того часу, наскільки розкішна колекція доісторичних знарядь могла бути непридатна для промислового життя XX ст. [1, 6].

Основним завданням, безперечно, при розслідуванні і розкритті злочинів було і сьогодні є встановлення *особи злочинця*. Вирішення цієї задачі здійснювалося і здійснюється за допомогою пошуку і знаходження, розглядання, дослідження і оцінки усіх зібраних до справи даних, які носять назву *доказів*.

Система кримінальних доказів кожної окремої епохи і кожного народу на відповідному ступені його розвитку прагнула вказати шляхи до встановлення матеріальної істини. Паралельно з переходом від нижчих ступенів і форм соціального устрою до вищих, в міру того, як забобони і марновірства, які корінилися у неосвіченості і безкультур'ї, після жорсткого опору науковим досягненням, точним знанням, поступалися місцем новим, більш досконалим і науково обґрунтованим.

Так, наприклад, первісне і родове суспільство бачило у злочині лихо, яке повинно було знищуватися таким же лихом. Око за око, зуб за зуб — такі були основні принципи, інстинктивно сприйняті і міцно засвоєні людиною сивої давнини.

Кожна людина, яка вважала себе скривдженою, мала право самостійно розправлятися зі своїми противниками. Помста у формі особистої розправи за скоєне лихо була не тільки справедливим актом, але, у окремих випадках, навіть поважалася і визнавалася необхідним обов'язком, освяченим традиціями, релігією, всім укладом життя. За вбивство одного із членів сім'ї найближчий кровний родич убитого був зобов'язаний власноручно помститися убивці та його родичам. Цей жорстокий стародавній звичай був відомий під назвою *кровної помсти*.

У середні віки здобуття доказів у кримінальних справах проводилося, головним чином, за допомогою таких надзвичайних засобів як *тортури*, *поєдинок* та *суд божий*. Тортури в Росії були принципово засуджені вже в "Наказі" Катерини, виданому в 1767 р., а офіційно їх використання було заборонено указом Олександра I, виданого в 1802 р. *Суд божий*, або *ордалії,* полягали: у випробовуванні вогнем і окропом (причому на підозрюваному у випадку його невинуватості не повинно було залишатися слідів опіку); у занурюванні у воду (причому невинуватий не повинен був тонути); у доторканні до руки вбитого, у приведенні до трупу (причому у випадку винуватості підозрюваного із рота вбитого або із його ран повинна була виступити кров) тощо. *Поєдинок* також був не менш варварським методом одержання доказів, як тортури чи суд божий. Поєдинок (або "поле") передбачав бійку (билися переважно на дубинах) між звинуваченим і потерпілим, і хто з них перемагав, на його боці і була правда. Де сила, там і правда — таке було ідейне обґрунтування цього виду доказів.

У новітній час, коли ці грубі забобони відійшли у сферу історії, у кримінальному процесі почали користуватися як доказами переважно — свідоцькими показаннями. Свідоцькі показання складали досконалий доказ, якщо не менше двох осіб стверджували той самий факт. "За розсудливим міркуванням необхідно два свідка; бо свідок один, який стверджував справу, і відповідач, що заперечував те, складають дві рівні частини; тому повинен бути ще третій для спростування відповідача", — так було записано в ст. 120 Наказу імператриці Катерини II, даному комісії про написання нового проекту Уложення від 30 липня (10 серпня) 1767 р. [2].

Таким чином, показання свідків, завдяки зазначеному вище "Наказу", знайшли своє місце в практиці розслідування злочинів, але, як встановила судова практика, вони дуже часто не сприяли виявленню істини.

Відомо, що фундаментом, на якому будується всяке показання свідка, виступає *пам'ять*, під якою розуміється той фактор, що враження, які одного разу отримали

доступ до нашої психіки, згодом продовжують на неї діяти. І, зважаючи на те, як буде виявлятися цей вплив, можуть розрізнятися неоднакові функції пам'яті — упізнавання, запам'ятовування (напам'ять), фантазія (яка може користуватися для своїх побудов досвідом минулого, як матеріального) і, нарешті, спогад, який може викликати із відповідного моменту минулого відповідне сполучення елементів, сприйнятих тоді як окремі враження. Таким чином, кінцева мета спомину — фіксація минулої дійсності — минуле реальне буття перетворювати в теперішнє буття, яке ми знаємо. Але виникає питання, чи може дати спомин точну копію минулого? Всупереч здоровому глузду, який у цьому впевнений, досвід виявляє прогалини цієї копії і притому такі рішучі, що забування можна вважати за правило, а спомин — винятком. Відбувається поступове випадання, ослаблення і виявляється, що у мозковій камері погано можуть зберігатися відображення дійсності, яка в певній ситуації була сприйнята людиною.

Далі, пам'ять і увага людині необхідні для того, щоб зафіксувати у своїй свідомості факти, які спостерігалися, і пригадати їх через проміжок часу, виявлялися факторами надто нестійкими і такими, які могли залежати від багатьох причин, іноді таких, які не могли піддаватися обліку.

Що ж до пам'яті, то, як це кожен випробував на собі, на неї цілком не можна покластися, особливо, якщо факт, який відбувався, проходив давно. Із нашої пам'яті поступово можуть зникати дрібниці того, що ми бачили і чули, і, навіть, цілі події.

Але це ще півбіди, якщо свідок на питання слідчого або судді відповідав, що він забув той чи інший факт. Питання, таким чином, залишалося відкритим, і слідчого не було введено в оману. Бувало значно гірше. Інколи свідок, який встиг протягом певного проміжку часу цілком забути деталі події, очевидцем якої він був, намагався згадати обставини, при яких було скоєно подію, і, констатуючи прогалини у своїх згадках, несвідомо намагався заповнити їх за допомогою уявлення, яке послужливо могло прийти йому на допомогу. Робота ж уявлення зводилася в цьому випадку до створення асоціацій і образів, які не мали місця в дійсності та існували тільки в свідомості даної особи, і, таким чином, могло відбуватися заповнення зазначених вище прогалин уявними фактами, подробицями. З часом цей очевидець міг звикнути до таких плодів своєї фантазії і міг вважати їх реально існуючими. Звичайно, такий свідок з повною впевненістю у правдивості своїх показань міг стверджувати різні нісенітниці, збиваючи з пантелику слідчого.

І як справедливо зазначав в той час німецький юрист, професор О. Ліпманн, пам'ять взагалі може бути капризною і ненадійною річчю, і до того ж публічний допит, якому звичайно можуть передувати численні побічні впливи, також може приєднувати нові джерела помилок до існуючих уже недоліків пам'яті. Тому провали пам'яті й помилки можуть бути нормальним явищем як у звичайного свідка, так і у звинуваченого [3, 103].

Крім пам'яті та уваги, на сприйняття та на відтворення сприйнятого відповідний вплив могли мати: стать свідка, вік, розумовий розвиток, темперамент, душевні та нервові захворювання, алкоголізм та багато інших факторів.

Прийоми для одержання доказів, які були в розпорядженні органів слідства у зазначений час, при розслідуванні злочинів виявлялися практично недостатніми. Тому виникла необхідність виробити нові, більш досконалі прийоми, які могли б стати поряд з витонченістю способів скоєння злочинів та їх приховуванням, і які були б ще кращими від тих, якими володіли злочинці. До того ж висновку — необхідності змінити прийоми судового слідства, використовуючи методи фізичних, хімічних, біологічних і технічних наук, — привели в той час і праці вчених у галузі експериментальної психології.

Дуже цінними щодо цього були передусім досліди, які проводив французький

психолог Альфред Біне [4], що займався, зокрема, з'ясуванням впливу, який справляють на відповіді допитуваних формулювання рекомендованих їм питань. Досліди, які він проводив, були дуже повчальні. Вони наглядно свідчили, що перекручення істини може бути викликане особою, що проводить допит за допомогою поставлених питань. Професорами Вільямом Штерном [5], Францом Лістом [6], Отто Ліпманном [7] та іншими вченими було встановлено, що головні засади кримінального процесу того часу — показання свідків — можуть виступати нерідко *недостовірним доказом* внаслідок недостатньої точності сприйняття вражень і *помилок пам'яті* навіть у сумлінних свідків.

Незліченні недоліки чуттєвого сприйняття, пам'яті, суттєва різниця між людьми щодо віку, природних якостей і властивостей, прищеплених культурою, нарешті, щодо здоров'я, настрою і впливу навколишнього середовища, які можуть дуже сильно впливати на людей, що про те саме явище чи подію ми майже ніколи не можемо одержати навіть двох тотожних показань. І як тільки ми спробуємо перевірити, — писав ще Г. Гросс в кінці XIX ст., — що люди спостерігали і що вони нам повідомляли, ми повинні будемо констатувати помилку за помилкою [8, XII].

Наочним підтвердженням цього ствердження одного з основоположників криміналістики Г. Гросса можуть бути приклади, які наводили професори В. Штерн, Ф. Ліст та О. Ліпманн.

Так, наприклад, професор В. Штерн йшов у кінотеатр зі своїми студентами переглядати картину "Смерть Цезаря", після сеансу він робив опитування кожного із студентів, хто в картині наніс Цезарю перший із 33 кинджальних ударів. І в результаті він отримав від них різні відповіді.

Професор Ф. Ліст, прагнучи наблизити свій дослід до реальної дійсності, інсценував сцену замаху на вбивство. На початку 1902 р. під час практичних занять з кримінального права в аудиторії Берлінського університету він розіграв трагічну сцену: один із присутніх студентів, ображений своїм товаришем, кинувся на нього з кулаками. Нападник вихопив із кишені револьвер і поцілився на ображеного. Професор схопив нападника за руку з револьвером; останній спустив курок, але револьвер дав осічку. Крім учасників сварки та професора, ніхто із студентів не знав, що все це було заздалегідь підготовлено та інсценоване для досліду. 14 студентів дали письмові показання. В результаті виявилося, що у показаннях більше 50% помилкових даних (у окремих свідків кількість невірних показань коливалася від 28 до 80% від загальної кількості даних). Свідчення, які стосувалися самого моменту "замаху на вбивство", дали найбільший відсоток помилок (від 42,8% до 114,3%) [9, 163].

Професор О. Ліпманн брав для свого досліду найбуденніший сюжет. Під час лекції в університетську аудиторію зайшла дама і почала шептатися з професором. Слідом за цим професор і дама промовили гучно декілька фраз. Дама взяла з кафедри книгу, сіла за парту і почала її читати. Через 10 хвилин дама послалася на те, що в аудиторії жарко, вийшла в коридор, захопила книгу з собою і сховала її у кишеню спідниці. Через три дні студенти дали свідчення з приводу сцени, яка сталася. На запитання, наприклад, чи взяла дама що-небудь з кафедри, два студенти не дали ніякої певної відповіді (відповіли — не знаю), а всі інші відповіді на це питання були неправильні. Правильних відповідей на всі запитання із загальної кількості було 67% [10, 81 — 83].

Необхідно підкреслити, що у названих вище дослідах брали участь більш-менш здорові молоді люди, які були в цілком нормальному стані. Що ж було б, якби свідки якої-небудь події знаходилися у збудженому стані? На це запитання дав відповідь сам Г. Гросс, який навів наступний приклад [8, 106].

У XVI ст. в Англії було страчено королеву Марію Стюарт. Після розкриття її труни (в 30-ті роки XIX ст.) виявилося, що королева отримала два удари мечем, із яких один припав на шию, а другим була відсічена голова від тулуба; між тим,

збереглося декілька розповідей сучасників цієї страти, які викладали з притаманною англійцям точністю всі події, причому жоден із авторів не згадував про два удари, а тільки про один. Ці описи були складені так, що не можна було допустити з боку авторів якої-небудь забудькуватості, очевидно, всі вони знаходилися у такому збудженому стані, що при цьому не помітили повторення удару і, без сумніву, якщо б їх викликали в суд, то вони б підтвердили написане ними.

Про можливу недостовірність свідоцьких показань зазначав і вітчизняний криміналіст С. М. Потапов, який писав, що "Та частина криміналістики, яка називається кримінальною тактикою, розкрила шляхом численних дослідів причини недостовірності свідчень цілком сумлінних свідків. Причини ці коріняться у неодинаковому сприйнятті різними особами тих самих явищ, причому різниця ця дуже велика. Проведені у Брюселі на курсах криміналістики досліди над студентами-юристами і медиками шляхом демонстрування перед ними подій і кінофільмів, дали у всіх випадках до 5% точних свідчень, до 25% приблизно правильних, до 25% перебільшених, до 40% незадовільних і до 5% цілком невірних" [11, 215].

Серед публікацій вітчизняних юристів того часу, в яких приділялася увага недостовірності свідчень шляхом перекручування допитуваними істини, можна назвати також праці юриста-практика І. Г. Щегловітова [12].

Кожному досвідченому працівнику судово-слідчої системи не один раз доводилося спостерігати у своїй практичній діяльності випадки, подібні описаним, коли тільки за обставинами справи, встановленими *не за допомогою свідчень очевидців*, було можливо встановити помилковість останніх.

Таким чином, свідчення очевидців не завжди можуть бути достовірними і доказовими. Тому довелося шукати нових шляхів одержання доказової інформації, і вони були знайдені шляхом використання наукових методів у розслідуванні злочинів.

Разом з тим була б помилковою думка, що свідчення очевидців повинні бути цілком відкинуті; ні, вони необхідні, але так само повинні бути необхідними і методи одержання доказової інформації під час розслідування злочинів, які рекомендуються криміналістикою.

Наукові методи у XIX — поч. XX стст. використовувала тільки *судова медицина*, завдяки чому *судово-медична експертиза* уже була на належній висоті, і її висновки мали як наукове, так і процесуальне значення. Про це свідчить та обставина, що 28 грудня 1867 (9 січня 1868) р. на першому з'їзді російських природознавців у Санкт-Петербурзі відомим російським судовим медиком Є. В. Пєліканом було зроблено доповідь "Про значення природничих наук для юриспруденції". У цій доповіді, зокрема, зазначалося, що особливо важлива і дорого оцінювана повинна бути користь, очікувана від впливу природознавства на удосконалення судової медицини, яка служила правосуддю, і становищем якої тепер так було зацікавлене все наше суспільство [13, 37].

У галузі технічних знань експертиза до другої половини X1X ст. проводилася не вченими фахівцями, а дилетантами, які не володіли достатнім запасом фахових знань. *Фальшивка*, наприклад, — злочин, відомий з сивої давнини, а, між іншим, для дослідження фальшивки тільки практично наприкінці XIX і початку XX ст. почали використовувати фотографію, хімію, мікроскопічний аналіз і т. ін.

Експертиза почерків вперше виникла у Франції в кінці XV1 ст. Приклад Франції наслідувала решта країн Європи. Але прийоми, якими користувалися експерти у ті віддалені часи, були недосконалі — експерти могли виявити тільки випадки особливо грубої підробки.

На початку XX ст., за справедливим зауваженням одного із засновників криміналістики, французького криміналіста А. Бертільона науковий багаж

експертів-каліграфів і граверів був упевнений, що вони рівно нічого або майже нічого не знали. Так само скептично ставився А. Бертільон і до графологів чи психографологів, яких деякі наївні визнавали знавцями не тільки у розпізнаванні почерків, але і в угадуванні за почерком його минулого і майбутнього. Щодо цих осіб А. Бертільон говорив, що їх дослідження зводилися до нової галузі окультизму, яка могла визнаватися приємною грою чи забавою, але не більше того.

Наприкінці XIX і на початку XX ст. вченими Ж.. Шарко, Ш. Ріше, К. Фогтом, Г. Тардом та іншими було встановлено зв'язок між нейро-мозковими захворюваннями і змінами у звичайному почерку людини; сформувалася досить різноманітна література з фізіології та патології почерку; була вивчена структура почерку і механізм письма, і таким чином експертиза почерку була поставлена на тверду наукову основу. Але незважаючи на це, одного порівнювання почерків було недостатньо для дослідження сумнівних документів. Злочинці винаходили ще більш витончені способи перемальовування та перекопіювання (механічного і хімічного) підписів. І ось у цих важких та складних випадках на допомогу були залучені хімія, мікроскопія і, особливо, *фотографія*. Початком судової науково-дослідної фотографії було якраз проведення фотографічних досліджень фальшивих документів.

Розвиток *судової фотографії* безпосередньо був пов'язаний з іменем А. Бертільона, який усе своє життя присвятив удосконаленню прийомів судового розслідування злочинів шляхом використання у судовій експертизі, в карному розшуку методів, що базувалися на засадах природничих наук і технічних знань. А. Бертільоном було закладені основи судової фотографії [14], яка одержала подальший розвиток, завдяки творам професора Лозаннського університету Р. А. Рейсса [15], а також німецького вченого Ф. Пауля [16] та ін.

Родоначальником судової науково-дослідної фотографії справедливо було визнано російського вченого Є. Ф. Бурінського, який вказав на нові шляхи фотографії (шляхи вдячні, але ще не протоптані), а бажаючих іти в той час цими шляхами було так мало, що він з гіркотою усвідомлював: коло його учнів і наслідувачів буде невеликим, майже нікому буде передати заповіти подальшого вивчення і розвитку фотографії у цьому напрямку [17, 135]. Але все ж таки фотографія знайшла належне втілення в практику розслідування злочинів.

Слідом за судовою фотографією в судову і розшукову практику було введено інші методи: *антропометрію, словесний портрет, детективні альбоми* і, нарешті, завдяки англійському антропологу і лікарю Ф. Гальтону, у 1895 р. спочатку в Англії, а через 9 років у всьому світі — *дактилоскопію*.

Західноєвропейська юридична література швидко збагатилася рядом праць, присвячених методам розслідування злочинів, у основу яких були покладено знання з галузі біологічних, хімічних та фізичних наук. Із них особливої уваги заслуговував в той час і заслуговує сьогодні один із перших посібників практичного характеру, який був написаний колишнім судовим слідчим, а потім професором Грацького університету Г. Гроссом, уперше опублікований німецькою мовою у 1893р. і перекладений російською мовою у 1908 р. під назвою "Порадник для судових слідчих як система криміналістики". Завдяки працям цього вченого, наука, яка почала займатися розробкою методів і засобів розслідування злочинів, ним же самим наприкінці XIX ст. була названа *криміналістикою.*

Такі основні положення щодо передумов і загальних рис основних першоджерел, що сприяли створенню нової науки — *криміналістики*.

Подальше вивчення історії криміналістики XX ст. — також актуальне, оскільки детальне дослідження виявить слабкі сторони розвитку науки, "білі плями" і сприятиме їх усуненню, стимулюватиме відкриття й досягнення в сучасній криміналістиці.

Література

1. *Трегубов С. Н. Основы уголовной техники. Научно-технические приемы расследования преступлений: Практическое руководство для судебных следователей. — Петроград, 1915. — XI, 334с.*

2. *Наказ комиссии о составлении проекта нового уложения. — М., 1767 года, июля 30 дня. Печатан при Сенате. — 136с.*

3. *Липманн. Психология допроса обвиняемого в уголовном процессе. //Право и жизнь. — М., 1924. — Кн. 3 и 4. — С. 91 — 107.*

4. *Binet Alfred. Edutes de psichologie experimentale. — Paris, 1888. — 306р.*

5. *Stern William. Zur Psychologie der Aussage. (Experimentelle Untersuchungen uber Erinnerungstreue). //Zeitschrift fur die gesammte Strafrechtwissenschaft. — Berlin, 1902. — Bd. XXII. — S. 315 — 370.*

6. *Liszt F. von. Strafrecht und Psychologie. //Deitsche Juristen-Zeitung. — Berlin, 1902. — №1. — S. 16 — 18.*

7. *Lipmann Otto. Grundriss der Psychologie fur Juristen. 2- te Aufl. — Leipzig, 1914. — 93S.*

8. *Гросс Г. Руководство для следователей как система криминалистики. — С. — Пб, 1908. — XXVII, 1040с.*

9. *Бернштейн А. Н. Воспоминание и действительность. //Ложь и свидетельские показания /Серия "Проблемы психологии". — М., 1905. — Вып. I. — С. 152 — 175.*

10. *Обуховский В. А. Уголовные доказательства в истории и советском праве. — Харьков: Юридическое издательство НКЮ, 1926. — 188с.*

11. *Потапов С. М. Роль экспертизы в уголовном процессе. //Методика и техника следственной работы: Сборник статей. — Киев: Издательство ВУЦИК "Советское строительство", 1934. — С. 207 — 225.*

12. *Щегловитов И. Г. Непроизвольное искажение истины в свидетельских показаниях по новейшим наблюдениям. //Право. — СПб, 1902. — №17. — С. 861 — 871; - №18. — С. 918 — 926.*

13. *О значении естественных наук для юриспруденции: Речь Е. В. Пеликана, произнесенная на С. — Петербургском съезде русских естествоиспытателей, 28 декабря 1867 (9 января 1868)г. //Архив судебной медицины и общественной гигиены. — СПб, 1868. — Кн. 2. — С. 37 — 46.*

14. *Bertillon A. La Phofographie Judiciaire. — Paris, 1890. — 115р.*

15. *Reiss R. — A. Die Entwicklung der photographischen Bromsilbert — Ockenplatte und die Entwickler. — Halle, 1902. — /6/, 156S.*

16. *Paul F. Handbuch der kriminalistischen Photographie fur Beamte der Gerichte, der Staatsanwaltschaften und der Sicherheitsbehorden. — Berlin, 1900. — 93S.*

17. *Бернацкий В. Евгений Федорович Буринский: Некролог. //Вестник фотографии. — 1912. — №4. — С. 135.*

В. А. Комаха

Одесская национальная юридическая академия,
кафедра криминалистики,
ул. Пионерская, 2, Одесса, 65009, Украина

ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ КРИМИНАЛИСТИКИ

РЕЗЮМЕ

В статье исследованы достижения естественных и технических наук, использованные в практике расследования и раскрытия преступлений для установления личности преступника. Во второй половине XIX ст. эти методики достигли интенсивного развития, и благодаря этому начала формироваться новая, молодая юридическая наука под названием *криминалистика*.

Ключевые слова: криминалистика, расследование и раскрытие преступлений, судебная научно-исследовательская фотография, судебная экспертиза.